

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) 30 січня 2003 року № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.

6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливості застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 21.03.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247318>

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

8. Рогатюк І.В. Правова оцінка окремих норм застосування запобіжних заходів під час дії воєнного стану / І. В. Рогатюк. Київ: Нац. акад. Служби безпеки України, 2022.

Байдик Олександр Анатолійович,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ПРО ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

До 2014 року в Україні були лише поодинокі випадки направлення обвинувальних актів за вчинення державної зради, тобто кримінальні правопорушення передбачені ст. 111 КК України судами не розглядалися. Попри це, навіть одиничний факт вчинення цього злочину становить серйозну небезпеку для держави, оскільки відповідні дії можуть спричинити неабияку шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

Натомість починаючи із 2014 року ситуація кардинально змінилася внаслідок активізації російської збройної агресії на сході України, а також анексії АР Крим Російською Федерацією. Зокрема, аналіз звітності основних показників роботи органів досудового розслідування, підготовлений Генеральною прокуратурою України за період 2013–2016 роки, засвідчує тенденцію почастищення випадків державної зради. Так, 2014 році до суду передано обвинувальних актів щодо вчинення державної зради – 8; 2015 року – 7. Врешті, у 2016 році їхня кількість зросла до 50.

Після 24 лютого 2022 року, коли Російська Федерація в порушення всіх загальновизнаних норм міжнародного права вторглася

на територію України, ситуація кардинально змінилася. Так на сьогодні лише ДБР розслідує вже понад одну тисячу злочинів проти основ національної безпеки, зокрема: 828 кримінальних проваджень за фактом державної зради (ст. 111 КК України), 132 кримінальних проваджень – за фактом колабораційної діяльності (ст. 111-1 КК України), 10 кримінальних проваджень – щодо пособників державі-агресору (ст. 111-2 ККУ). За результатами роботи ДБР, 313 особам повідомлено про підозру у вчиненні державної зради, 70 особам повідомлено про підозру в колабораційній діяльності, понад однієї тисячі осіб перевіряється на причетність до державної зради та колабораційної діяльності. У розшук оголошено 281 особу, до суду за цими статтями вже направлено 65 проваджень. Найбільшу кількість проваджень відкрито у Донецькій, Луганській, Херсонській, Запорізькій областях.

У той же час, слід зазначити, що активні бойові дії на території окремих областей України велися ще з 2014 року, проте кримінально-процесуальна сфера так і не була повністю приведена у відповідність до тих суспільних відносин, які склалися в Україні за понад 8 років.

Аналіз кримінальних процесуальних процедур притягнення осіб до кримінальної відповідальності за державну зраду показав наявність низки проблемних питань, які потребують наукового вивчення, вирішення та подальшого впровадження нових ідей у практичну діяльність. Так, наразі, як свідчать результати вивчення понад 300 кримінальних проваджень цієї категорії та результати опитування понад 380 респондентів (прокурорів, слідчих Державного бюро розслідувань та Служби безпеки України і адвокатів) існують проблеми зловживання своїми процесуальними правами слідчим, прокурором, під час досудового розслідування вказаних злочинів, зокрема; щодо недотримання строків досудового розслідування; фальсифікації доказів; безпідставного продовження строку тримання під вартою; зупинення досудового розслідування; необґрунтованого повідомлення особам про підозру, порушення порядку повідомлення про підозру окремим категоріям осіб; необґрунтованого обрання щодо підозрюваних осіб заходів забезпечення кримінального провадження та, зокрема, запобіжних заходів, а також порядку їх застосування; безпідставного проведення щодо окремих осіб НСРД та необґрунтованого використання їх результатів як доказів у кримінальному провадженні; ненадання стороні захисту можливості ознайомлення з матеріалами досудового розслідування тощо.

Зазначені, а також інші, чинники обумовлюють необхідність теоретичної розробки питань, пов'язаних з участю захисника у кримінальних провадженнях про державну зраду і, зокрема, в умовах воєнного стану, оскільки від їх вирішення залежить рівень удосконалення правової регламентації і практики усієї кримінальної процесуальної діяльності, а також здійснення правосуддя та досягнення мети кримінального процесу.

Попри чималу кількість напрацювань із проблематики національної безпеки України, всебічного аналізу участі захисника у кримінальному провадженні про державну зраду досі не здійснено. Хоча окремі аспекти участі захисника у розслідуванні та судовому розгляді інших кримінальних проваджень досліджувалися відомими правниками у галузі кримінального процесу, криміналістики, теорії організації та функціонування адвокатури, зокрема, таким як: А. М. Бірюкова, Т. В. Варфоломєєва, Т. Б. Вільчик, Ю. О. Гурджі, І. В. Гловюк, В. Г. Дрозд, Я. П. Зейкан, О. В. Капліна, Т. В. Корчева, Ю. О. Кухарук, О. П. Кучинська, О. Ю. Лань, Л. М. Лобойко, В. В. Назаров, В. Т. Нор, Т. В. Омельченко, О. В. Острогляд, П. Д. Письменний, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, Д. Б. Сергєєва, О. С. Старенький, О. Ю. Татаров, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, С. С. Чернявський, А. М. Черняк, О. Г. Шило, Ю. П. Янович, О. О. Юхно, О. Г. Яновська та ін.

Наукові праці зазначених та низки інших дослідників мають принципово важливе значення для наукової розробки проблемних питань участі адвоката-захисника у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень про державну зраду і, зокрема, в умовах воєнного стану. При цьому слід враховувати широту аспектів та мінливий характер правопорушень про державну зраду і, зокрема, в умовах воєнного стану, особливо щодо вирішення проблемних питань, пов'язаних із доказуванням стороною захисту в досліджуваній категорії кримінальних проваджень, враховуючи те, що чимало аспектів, що стосуються діяльності захисника під час звинувачення у державній зраді, залишаються дискусійними або невирішеними, зокрема щодо: участі захисника під час досудового розслідування, в підготовчому провадженні та на стадії судового розгляду і перегляді судових рішень, науково-практичної оцінки окремих норм чинного КПК України, якими врегульовано процесуальні можливості сторони захисту.

В ході дослідження проблемних питань участі захисника у кримінальних провадженнях про державну зраду актуальним є простеження стану наукових досліджень проблем участі захисника у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень про державну зраду; характеристика процесуального статусу захисника в досліджуваній категорії кримінальних проваджень; установлення наявності особливого характеру участі захисника у кримінальних провадженнях щодо кримінальних про державну зраду; з'ясування вичерпного кола учасників, уповноважених на повідомлення про підозру особам, перелік яких зазначено у ст. 480 КПК України; обґрунтування необхідності законодавчого закріплення участі захисника під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у досліджуваній категорії кримінальних проваджень; визначення специфіки участі захисника під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у досліджуваній категорії кримінальних проваджень; висвітлення процесуального

порядку залучення захисника до участі у підготовчому провадженні щодо кримінальних правопорушень про державну зраду; системно-порівняльний аналіз участі захисника у судовому розгляді кримінальних правопорушень про державну зраду; розкриття процесуального порядку участі захисника у кримінальному провадженні з перегляду судових рішень щодо кримінальних правопорушень про державну зраду тощо.

Дослідження зазначених питань дозволить сформулювати наукову концепцію участі захисника у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень про державну зраду, яка дасть змогу виявити проблеми участі захисника у кримінальних провадженнях про кримінальні правопорушення про державну зраду та формувати на підставі цього науково обґрунтовані пропозиції з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування.

Список використаних джерел

1. Погорецький М. А. Захисник – суб'єкт доказування у кримінальному процесі. *Організація адвокатури і надання правової допомоги в демократичному суспільстві: доповіді учасників міжн. наук.-практ. конф.*, 18–19 жовт. 2002 р. К.: ІА при КУ ім. Т. Шевченка, 2002. С. 27–30.

2. Погорецький М. А., Д. Б. Сергєєва Допуск адвоката як захисника до участі у кримінальних справах, матеріали яких становлять державну таємницю. *Вісник Акад. правових наук.* 2009. № 3 (59). С. 209–220.

3. Погорецький М. А. Тактика захисника: поняття, зміст та місце в системі криміналістичної тактики. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 2. С. 113–123.

4. Кучер О. В. Участь захисника у кримінальних провадженнях про злочини у сфері службової діяльності. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук. Харків 2021. 21 с.

5. Погорецький М.М., Старенький О.С. Механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій адвокатської таємниці у досудовому розслідуванні. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право».* 2015. № 2(12). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2015/n2/15pmmudr.pdf>.

6. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування при проведенні негласних слідчих(розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 1. С. 146–153.

7. Старенький О.С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування під час опитування учасників кримінального провадження та інших осіб у досудовому розслідуванні. *Вісник кримінального судочинства.* 2016. № 2. С. 88–98.

8. Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика: монографія. За загал. ред. д.ю.н., проф. М. А. Погорецького. К.: Алерта, 2016. 336 с.